כיתה י' | תנ"ך | שיעור 6 מתוך 11 | 45 דק' | בראשית יא, א-ט

ממלכתי: סיפורי בראשית (פרקים א-יא ותולדות האבות) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי והשוואה לספרות המזרח הקדום); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

מגדל בבל: "ונעשה לנו שם"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את סיפור מגדל בבל ויזהו את המבנה המקביל: תוכנית בני האדם (א-ד) מול תגובת ה' (ה-ט)
- התלמידים יזהו משחקי מילים וחזרות (הָבָה, לְבֵנִים, שָׁם/שֵׁם, בָּלַל/בָּבֶל) ויסבירו את תפקידם
- התלמידים יכירו את פירוש רש"י המשווה בין דור המבול לדור הפלגה, וידונו באחדות, בגאווה ובשונות

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מה היה רע בבניית עיר ומגדל? האם האחדות של דור הפלגה הייתה חיובית או מסוכנת?

בני האדם רוצים "וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ, שֵׁם" כדי ש"פֶּן־נָפוּץ" (יא, ד), והסיפור נגמר ב"וּמִשָּׁם הֱפִיצָם ה'" (יא, ט).

🧪 פתיחה

שאלה לכיתה: "מה היה קורה אילו כל העולם דיבר שפה אחת?" אוספים יתרונות וחסרונות על הלוח (תקשורת, שלום, אבל גם אחידות, שליטה, אובדן תרבויות). עוברים לסיפור שבו זה בדיוק המצב.

📖 הסבר למורה

המבנה. הסיפור בנוי משני חלקים מקבילים. בני האדם: "הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים" (ג), "הָבָה נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר" (ד). ה': "הָבָה, נֵרְדָה" (ז). מה שבני האדם בונים "מלמטה", ה' "יורד" לראות: "וַיֵּרֶד ה', לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמִּגְדָּל" (ה), אירוניה דקה: המגדל שאמור להגיע "בַּשָּׁמַיִם" קטן כל כך שצריך לרדת כדי לראות אותו.

משחקי מילים. "נִלְבְּנָה לְבֵנִים", "וְהַחֵמָר, הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר" (ג): צלילים חוזרים שמחקים את עבודת הבנייה. המילים שָׁם/שֵׁם/שָׁמַיִם חוזרות לאורך הסיפור, והשם "בָּבֶל" מוסבר בפועל "בָּלַל" (ט), הסבר עממי בתוך הסיפור (הסבר מילולי, לא אטימולוגיה בלשנית). חוקרים מקשרים את הסיפור לזיקוראות, מגדלי המקדש המדורגים של בבל, ולבנייה בלבנים ובזפת שהכתוב מתאר כחידוש (ג).

מה היה החטא? הכתוב לא אומר במפורש. אפשרויות: גאווה ורצון "וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ, שֵׁם"; התנגדות לציווי "וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ" (ט, א) מתוך רצון "פֶּן־נָפוּץ"; או מרד באל (לפי המדרש שמביא רש"י ביא, א). התוצאה,

פיזור ושפות רבות, היא גם עונש וגם תיקון: האנושות חוזרת לייעודה למלא את הארץ. כדאי לקשר לפרק י (רשימת העמים "לְלְשֹׁנֹתָם"), שבו השונות מוצגת באופן טבעי.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

בראשית פרק יא, פסוקים א-ט

(א) וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ, שָׂפָה אֶחָת, וּדְבָרִים, אֲחָדִים.

(ב) וַיְהִי, בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם; וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר, וַיֵּשְׁבוּ שָׁם.

(ג) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ, הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים, וְנִשְׂרְפָה, לִשְׂרֵפָה; וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה, לְאָבֶן, וְהַחֵמָר, הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר.

(ד) וַיֹּאמְרוּ הָבָה נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר, וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמַיִם, וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ, שֵׁם: פֶּן־נָפוּץ, עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ.

(ה) וַיֵּרֶד ה', לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמִּגְדָּל, אֲשֶׁר בָּנוּ, בְּנֵי הָאָדָם.

(ו) וַיֹּאמֶר ה', הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם, וְזֶה, הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת; וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם, כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת.

(ז) הָבָה, נֵרְדָה, וְנָבְלָה שָׁם, שְׂפָתָם – אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ, אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ.

(ח) וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם, עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ; וַיַּחְדְּלוּ, לִבְנֹת הָעִיר.

(ט) עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ, בָּבֶל, כִּי־שָׁם בָּלַל ה', שְׂפַת כָּל־הָאָרֶץ; וּמִשָּׁם הֱפִיצָם ה', עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וּמִשָּׁם הֱפִיצָם ה'" (בראשית יא, ט)

💭 **מפרשים:** רש"י: "וְכִי אֵיזוֹ קָשָׁה, שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל אוֹ שֶׁל דּוֹר הַפַּלָּגָה"? "שֶׁדּוֹר הַמַּבּוּל הָיוּ גַּזְלָנִים וְהָיְתָה מְרִיבָה בֵּינֵיהֶם, לְכָךְ נֶאֱבְדוּ", ואילו דור הפלגה "הָיוּ נוֹהֲגִים אַהֲבָה וְרֵעוּת בֵּינֵיהֶם"; ומכאן "שֶׁשָּׁנְאוּ הַמַּחֲלֹקֶת וְגָדוֹל הַשָּׁלוֹם".

📜 **כתוב:** "שָׂפָה אֶחָת, וּדְבָרִים, אֲחָדִים" (בראשית יא, א)

💭 **מפרשים:** רש"י (לפי המדרש): "בָּאוּ בְעֵצָה אַחַת", ואחת הדעות: "נַעֲלֶה לָרָקִיעַ וְנַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: עולם עם שפה אחת? (5 דקות)
2. קריאה: יא, א-ט; חלוקה לשני חלקים וסימון המילים החוזרות (9 דקות)
3. משחקי מילים ואירוניה: "הָבָה" מול "הָבָה", "וַיֵּרֶד ה'" (7 דקות)
4. מה היה החטא? שלוש אפשרויות, עבודה בקבוצות (9 דקות)
5. כתוב / מפרשים: רש"י על דור המבול ודור הפלגה (7 דקות)
6. סיכום היחידה (בריאה עד בבל) וכרטיס יציאה (8 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה רצו בני האדם לבנות, ולמה (יא, ד)?
2. מה עשה ה', ומה הייתה התוצאה (יא, ז-ט)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מה התפקיד של החזרה על המילה "הָבָה" בפי בני האדם ובפי ה'?
2. לפי רש"י, למה נענש דור המבול חמור יותר מדור הפלגה? מה זה מלמד על ערך השלום?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם אחדות היא תמיד טובה? מתי אחדות הופכת לסכנה?
2. האם ריבוי השפות והתרבויות הוא קללה או ברכה? נמקו.

🏁 סיכום השיעור

סיפור מגדל בבל חותם את "סיפורי הראשית": אחרי הבריאה, החטא, הרצח והמבול, האנושות מנסה "לעשות לה שם" בעצמה. התגובה האלוהית היא פיזור, ומיד אחריה (יא, י-לב) מתחילה רשימת הדורות שמובילה לאברהם, האיש שה' אומר לו "וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ" (יב, ב): השם ניתן, לא נכבש.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד משלים על פתק: "הקשר שאני רואה בין מגדל בבל לסיפור אחר ביחידה (בריאה, גן עדן, קין, מבול) הוא..."

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: המבנה הסימטרי (בני האדם מול ה'), משחקי המילים (נִלְבְּנָה / נָבְלָה) והאירוניה.
- הקשר המזרח הקדום: מגדלי המקדש בערי מסופוטמיה ובניין בלבנים שרופות, כרקע עובדתי.
- דיון ערכי פתוח: אחדות מול אחידות, טכנולוגיה ושאפתנות, וגיוון השפות והתרבויות.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- ספורנו (יא, ד): "וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם" היה מכוון ל"עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁתִּהְיֶה בַּמִּגְדָּל", ועצת השרים הייתה "לְהַמְלִיךְ אֶת נִמְרוֹד עַל כָּל הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי".
- פירוש רש"י שבשיעור (דור המבול מול דור הפלגה: מריבה מול אחדות) והשוואה לפירוש ספורנו.
- אמונה ומידות: גאווה מול ענווה; "שם" שאדם עושה לעצמו מול שם שה' נותן (יב, ב).

💡 הערות למורה

השיעור מתאים גם לסיכום היחידה: אפשר לבקש מהתלמידים לסדר את חמשת הסיפורים לפי "האדם מול ה'", "האדם מול אחיו", "האדם מול החברה". כדאי לפתוח בכיתה את בראשית יב, א-ב כגשר ליחידה הבאה. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

מבנה הסיפור, משחקי מילים, מה היה החטא, רש"י, שאלת סיכום ליחידה, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- בראשית יא (מכון ממרא)
- רש"י על בראשית יא, ט (ספריא)
- רש"י על בראשית יא, א (ספריא)

מחוון: מגדל בבל: "ונעשה לנו שם"

1. בני האדם: "הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים", "הָבָה נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל"; בונים עיר ומגדל; מטרה: "וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־נָפוּץ". ה': "הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם"; יורד, בולל את השפה, מפיץ; התוצאה: "וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר", והם נפוצו, בדיוק מה שפחדו ממנו.
2. המגדל אמור להגיע לשמים, אבל ה' צריך "לרדת" כדי לראות אותו: בעיני ה' הוא זעיר.
3. למשל: "נִלְבְּנָה לְבֵנִים", "הַחֵמָר... לַחֹמֶר" (חזרת צלילים, כמו עבודת בנייה); "הָבָה" של בני האדם מול "הָבָה" של ה' (מידה כנגד מידה); שָׁם/שֵׁם/שָׁמַיִם; "בָּבֶל... בָּלַל" (הסבר השם). כל זוג מוסבר מתקבל.
4. גאווה: "וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם", "וְרֹאשׁוֹ בַּשָּׁמָיִם". התנגדות לפיזור: "פֶּן־נָפוּץ" מול "וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ" (ט, א). מרד באל: לפי המדרש ברש"י (יא, א), "נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה". כל שתי אפשרויות עם ראיה.
5. דור המבול היו גזלנים והייתה מריבה ביניהם, לכן נאבדו; דור הפלגה נהגו אהבה ורעות ביניהם. המסקנה: "ששנאוי המחלוקת וגדול השלום".
6. למשל: "אַיֶּכָּה" / "אֵי הֶבֶל אָחִיךָ" (שאלת ה' אחרי חטא); "פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ" (א, כח; ט, א) מול "פֶּן־נָפוּץ"; האדם מן האדמה; "וַיִּרְא" (א, לא מול ו, ה); המבול כבריאה הפוכה. כל קשר מבוסס מתקבל.
7. תשובה טובה: אחדות ("שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים", עבודה משותפת) כערך, לפי רש"י; אבל מטרתה: שם, מגדל עד השמים וסירוב להתפזר, בניגוד לציווי. אפשר לחלוק ולטעון שהאחדות עצמה (אחידות) הייתה הבעיה. ניקוד מוצע: פסוקים 6, רש"י 5, הציווי 5, עמדה 4.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן ואבן עזרא מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: סיפורי בראשית (פרקים א-יא ותולדות האבות) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי והשוואה לספרות המזרח הקדום); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.